

Richtlijn voor het kappen van bomen in relatie tot vleermuizen

Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid - Versie 13/03/2018 ¹

1. Vleermuizen en bescherming

Alle vleermuizen genieten door het Soortenbesluit een strikte bescherming (bijlage 1, categorie 3). Deze bescherming vloeit voort uit de Habitatrichtlijn waarbij alle vleermuizen opgenomen zijn op bijlage IV. De strikte bescherming betekent dat niet enkel het dier op zich (art. 10), maar ook de rust- en voortplantingsplaatsen (art. 14) beschermd zijn en niet verstoord mogen worden.

2. Vleermuizen en bomen

Vleermuizen kunnen in functie van hun keuze voor verblijfplaats opgedeeld worden in boombewonende en gebouw-/grotbewonende vleermuizen. In onze regio zijn grotbewonende vleermuizen aangewezen op kunstmatige objecten, zoals bunkers, forten en ijskelders. Boombewonende vleermuizen gebruiken holten in oude bomen.

Sommige soorten, bvb. watervleermuis, maken gebruik van zowel "grotten" als bomen. Voor hun overwintering verkiezen ze bunkers, forten en ijskelders, maar tijdens het zomerhalfjaar zijn ze te vinden in bomen. Tijdens de zomer verhuist een kolonie regelmatig van holte naar holte en gebruikt ze dus een netwerk van oude bomen.

Boomholten kunnen het hele jaar door, door vleermuizen in gebruik zijn. Omzichtigheid is dan ook geboden bij het kappen van bomen.

Bovendien gebruiken de meeste vleermuissoorten lijnvormige structuren in het landschap, zoals bomenrijen, bosranden en waterwegen, als vliegroute tussen verblijfplaats en foerageergebied en tussen foerageergebieden. Een aaneengesloten netwerk van deze structuren is van essentieel belang voor het voortbestaan van populaties.

Vleermuisonderzoek

Bij beheerwerkzaamheden aan bomen, zoals kap en wegzagen van zijtakken, wordt geadviseerd een grondige vleermuisinspectie te laten uitvoeren door een vleermuisexpert (zie bijlage 1). Vleermuisonderzoek zal in vele gevallen noodzakelijk zijn om het effect van gepland beheer goed te kunnen inschatten.

Een vleermuisonderzoek:

- spreidt zich over meerdere momenten in het jaar (overwintering, zomergebruik, zwermgedrag). Daarom is het belangrijk om ingrepen tijdig te plannen zodat gericht onderzoek mogelijk is en dit ook ingepland kan worden.
- gebruikt verschillende technieken (bat detector, zichtwaarnemingen, onderzoek holtes,...). Voor een overzicht wordt verwezen naar de bijlage 2.

¹ Bronnen:

Lefevre A., Borms F. en Boeckx K., Cursus 2005, Vleermuizen in het gemeentelijk natuurbeleid
Verkem, S. 1 Boers K., Vleermuisopleiding maart 2016
Kennisdocument Rosse vleermuis, versie 1.0, BIJ12 juli 2017
Kennisdocument Watervleermuis, versie 1.0, BIJ12 juli 2017
Kennisdocument Gewone grootvleermuis, versie 1.0, BIJ12 juli 2017

Op basis van onderzoek kan men een vleermuisvriendelijk beheer instellen en neemt men reeds van bij de aanvang maatregelen om impact van kappingen op vleermuizen te milderen.

Behoud van de boom

Uitgangspunt moet zijn: behoud van de boom. Indien er sterke aanwijzingen zijn (holtes, omgeving, vleermuisactiviteit, uitwerpselen,...) dat de boom een overwinteringsplaats of zomerkolonie herbergt, kan deze enkel geveld worden mits compensatie. Aangezien het compenseren van een oude boom in de praktijk niet mogelijk is (tijd), zal behoud dan ook vaak de enige mogelijke optie zijn. Indien het gaat om een boom die in bosverband staat, is behoud van een zone eromheen (20m) eveneens belangrijk. Wordt enkel de "holteboom" in kwestie behouden, dan wordt de buffering onvoldoende in stand gehouden en verliest de boom zijn waarde als vleermuisverblijfplaats.

Maatregelen die men kan nemen i.f.v. veiligheid zijn het verleggen van paden, het plaatselijk beperken van de toegankelijkheid, snoeien van gesteltakken, kandelaberen, knotten (= top en gesteltakken verwijderen), enz.

Indien behoud niet mogelijk: mitigerende maatregelen

Schoontijd

Tijdens de schoontijd gebeuren er geen kappingen of andere verstorende werkzaamheden. De standaardschoontijd loopt van 1 april tot 30 juni. Kapping van bomen die potentieel belangrijk zijn voor vleermuizen (dbh > 30 cm, oude bomen, bomen met holtes of loszittende schors) gebeurt pas na een grondige vleermuisinspectie door een deskundige net vóór² de boomkap.

Om te voorkomen dat verblijfplaatsen bewoond zijn tijdens de kap kunnen ze in sommige gevallen voorafgaand aan de uitvoering ongeschikt worden gemaakt als verblijfplaats voor vleermuizen (volgens de richtlijnen voor een vleermuisvriendelijke exclusie door een specialist, zie vb. in bijlage 3). Er moeten wel voldoende verblijfplaatsen aanwezig zijn die de functie van de ongeschikt te maken verblijfplaats kunnen overnemen. Het ongeschikt maken van verblijfplaatsen moet plaatsvinden in het actieve seizoen van de vleermuizen en buiten de kwetsbare perioden³. Alvorens de gaten te mogen afsluiten dient er een afwijking van het soortenbesluit aangevraagd te worden. Na exclusie kan kappen van 31 juli tot 30 maart.

Indien verblijfplaatsen niet ontoegankelijk kunnen gemaakt worden, gebeurt het kappen best in de periode 15 september – 15 oktober, na de periode van de zomerkolonies (eind augustus) en voor de overwinteringsperiode (eind september). Op dat ogenblik zijn jonge vleermuizen in holtes vliegensklaar en is het nog te vroeg voor de overwinteringsperiode van de boombewonende soorten. Tijdens deze periode broeden er ook geen vogels. Er dienen wel gepaste acties ondernomen worden voor de manier waarop de boom gekapt wordt (zie hieronder).

Na de overwinteringsperiode, het vroege voorjaar (maart, maar opgelet bij strenge en late winter => aanvangsperiode te bepalen door ANB) blijft ook over als minder schadelijke periode.

² boombewonende vleermuizen verhuizen vaak zodat een holte vleermuisvrij kan zijn en de volgende dag 30 dieren kan bevatten.

³ De kwetsbare perioden voor vleermuizen:

- winterrust: half oktober tot en met begin april
- kraamverblijfplaatsen zijn in gebruik van mei tot en met half september; jongen zijn er van juli tot en met augustus
- paartijd: september tot en met half oktober en eind maart tot en met april
- gebruik zomerverblijfplaatsen: april tot en met half oktober
- het gebruik van vliegroutes en foerageergebied is afhankelijk van de functie van de verblijfplaats.

De genoemde perioden kunnen eerder beginnen of later eindigen afhankelijk van de lokale klimatologische omstandigheden en de meteorologische omstandigheden.

Manier van kappen

Een vleermuis voelt zich veilig in een boomholte. Uit ervaring blijkt, dat vleermuizen zich in een holte kunnen blijven verbergen - zelfs als een boom al om- en klein gezaagd is. Vleermuizen vluchten niet! De kans bestaat dat met het klein zagen van de boom de vleermuizen alsnog worden gedood.

Het kappen van de bomen dient dan ook te gebeuren door:

- de bomen uit te kleden
- door een telescopische kraan te gebruiken waar de boom aan verankerd wordt en vervolgens gecontroleerd en zacht neergelaten kan worden.
- door de boom in delen af te breken, waarbij met een kraanketting rond de stam delen worden gezaagd en zacht neergelaten. De delen moeten minstens 1 meter van een holte benedenwaarts gezaagd worden en minstens 2 à 3 meter opwaarts van een holte.

Door deze methodes smakt de boom niet tegen de grond, waardoor de kans dat nog aanwezige vleermuizen gekwetst of gedood worden sterk verkleind en nog kunnen ontsnappen uit de holte ook nadat de boom geveld is. Laat daarom een omgezaagde boom waarin zich misschien vleermuizen bevinden nog een nacht liggen vóór het verwerken. De vleermuizen krijgen dan de kans de boom in het donker te verlaten en een ander onderkomen te zoeken. Zorg er daarbij wel voor dat de opening zich aan de bovenkant bevindt, zodat de vleermuizen er ook echt uit kunnen.

Spreads in de tijd

Het spreekt voor zich dat het gelijktijdig of op grote schaal kappen van bestanden met oude bomen of dreven nefast is voor het aantal beschikbare holten. Daarom is het aangewezen om bij kappingen deze te spreiden over meerdere jaren. Dit dient in beheerplannen voorzien te worden.

Daarnaast is het ook belangrijk om ervoor te zorgen dat een netwerk van houtige kleine landschapselementen behouden blijft. Afhankelijk van de soort vleermuis kan een open ruimte van 50 meter nog net als overbrugbaar te beschouwen voor zijn.

Toekomstbomen

Het laten uitgroeien van bomen tot oude en voor vleermuizen geschikte bomen dient meegenomen te worden bij het beheer van een bos of park. Het opleggen van het aanduiden van toekomstbomen kan als mitigerende maatregel opgenomen worden bij het kappen van bestanden.

Vleermuisvriendelijk bosbeheer

Een vleermuisvriendelijk bosbeheer houdt in:

- Vleermuisonderzoek als input voor bosbeheerplan
- Creëer een gevarieerd bos (structuur en leeftijd) met 10 vleermuisbomen per ha
- Creëer gevarieerde kruidenrijke bosranden (insecten)
- Creëer open plekken (variatie)
- Aandacht voor waterhuishouding- en kwaliteit (open water, moeras, oeverzones langsheen grachten)

Mitigatie die onvoldoende is:

O het ringen van bomen en het laten afsterven op stam is voor vleermuizen slechts een kortstondige maatregel. De isolatiewaarde van dood hout is immers heel wat minder dan deze van een levende boom. Door het ringen van bomen zullen de vleermuizen eruit trekken omdat deze geringde bomen minder geschikt worden. Op deze manier kan er wel geen velschade optreden.

Richtlijnen voor het kappen van bomen in relatie tot vleermuizen

Het ophangen van vleermuizenkasten is niet afdoende als mitigerende maatregel. Vleermuiskasten hebben niet dezelfde eigenschappen als boomholtes en is slechts voor een beperkt aantal soorten (o.a. dwergvleermuis, grootoorvleermuis) geschikt als zomerverblijfplaats. Momenteel wordt ervaring opgedaan met een vleermuistoren in Vosselaar, maar effect moet nog blijken uit de monitoring.

vleermuisexperts die kunnen gecontacteerd worden om (tegen betaling) onderzoek en/of een vleermuisinspectie uit te voeren

Natuurpunt Studie – Vleermuizenwerkgroep
T.a.v. Jorg Lambrechts
Coxiestraat 11
2800 Mechelen
jorg.lambrechts@natuurpunt.be

A.B.CONSULTANCY
VAN DER WIJDEN Ben
Cyriel Buyssestraat 88
2020 Antwerpen
Ben.Van.der.Wijden2@telenet.be
a.b.consultancy@telenet.be
Ondernemingsnummer BE0860670409
052/52.30.89

N8 gcv
Sven Verkem
Uitbreidingsstraat 51
2570 Duffel
sven.verkem@gmail.com
Telefoon: 015314154
BE 0841.630.891

René Janssen
Stichting Ecologisch Vleermuisonderzoek
Nederland, anomalus@gmail.com
Dr. Schaepmanstraat 39,
NL- 6291 GJ Vaals, Nederland

bureau voor biodiversiteit

Bart Opstaele

zaakvoerder van greenspot vof

Greenspot VOF

Burg. Van Gansberghelaan 50

9820 Merelbeke

BTW : BE0525 941 423

info@greenspot.be

09/329.74.76

0474/85.37.07

Regelink Ecologie & Landschap

T.a.v. Johannes Regelink

Papenweg 5

6261 NE Mheer

info@regelink.net

085 7737676

johannes.regelink@regelink.net

06 557 38 510

Regelink Ecologie & Landschap is een Besloten Vennootschap

Kamer van Koophandel nummer: 14081365

BTW-nummer: NL822004379.B01

Bankgegevens:

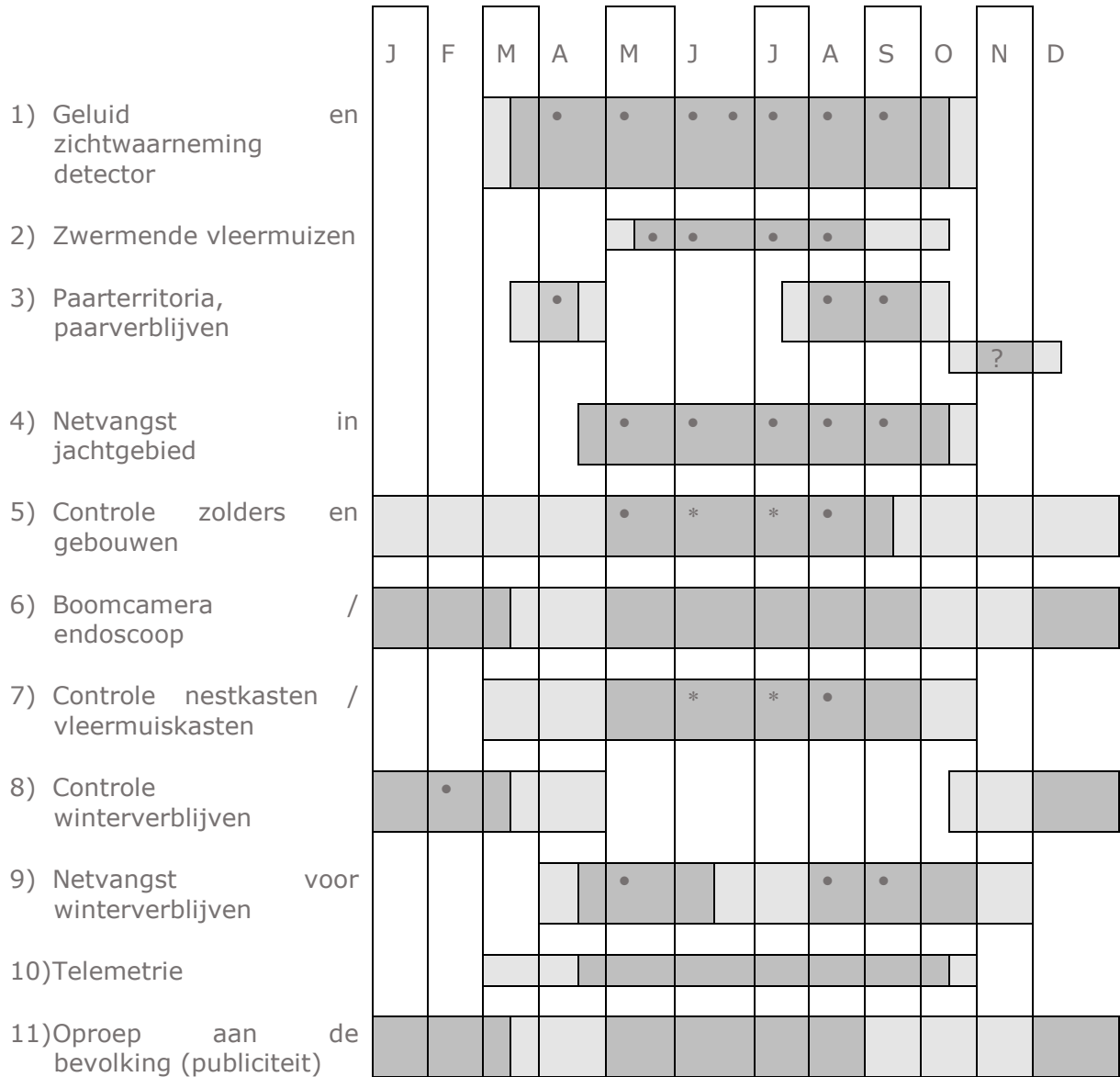
Triodos Bank

IBAN: NL84TRIO0390380458

BIC: TRIONL2U

Vleermuisonderzoek

Aanbevolen inventarisatieperiodes en inventarisatierondes voor de verschillende methoden voor het inventariseren van vleermuizen (naar Limpens, 1996, 2002):

Legende:

meest effectieve periode

inventarisatie mogelijk

inventarisatie ronde aanbevolen

controles vermijden, om storing te minimaliseren

Methodes 1, 2 & 3: Inventariseren met de vleermuisdetector: geluid en zichtwaarneming, zoeken naar zwermende vleermuizen; zoeken naar paarterritoria, en –verblijven.

1,2 en 3 worden in de praktijk tegelijk en in samenhang uitgevoerd. Inventariseren met de vleermuisdetector (liefst een model met tijdsexpansiefunctie) is relevant voor vaststellen van het soortenspectrum en van het landschapsgebruik en relaties tussen de verschillende deelleefgebieden (verblijfplaatsen, routes en jachtgebieden), waarbij de waarnemer met een detector, maar ook met automatische registratie-eenheden, vanuit de invalshoek van het landschap werkt. Afhankelijk van complexiteit landschap, globaal 0,5 - 1 nacht met een persoon per ronde per 100 ha.

Of er zeven rondes nodig zijn hangt af van:

- complexiteit landschap: hoe kleinschaliger, hoe meer rondes
- of er baltsende grootoorvleermuizen verwacht kunnen worden (bosrijk, parkrijk, voorkomen grootoorvleermuizen uit omgeving bekend / data base). Zo niet dan kan de aprilronde vervallen.
- of er baltsende gewone dwergvleermuizen, ruige dwergvleermuizen, rosse vleermuizen (eventueel bosvleermuizen) verwacht kunnen worden. Zo niet dan kan de september-ronde vervallen.

De ronde in november, december voor baltsende tweekleurige vleermuizen kan relevant zijn of worden wanneer:

- er in de toekomst meer tweekleurige vleermuizen baltsend gevonden worden
- de ingreep gaat om sloop of renovatie van hoge gebouwen, die potentieel als baltsplek (en dan ook als overwinteringsplaats dienen).

Methode 4: Netvangst in jachtgebied

Deze methode is relevant voor het vaststellen van het soortenspectrum. Ze kan alleen ingezet worden mits een vergunning voor het vangen van vleermuizen. Wanneer op grond van het landschap en bekende gegevens uit omgeving (data base) bepaalde soorten verwacht kunnen worden, welke met andere methoden (b.v. detector) wellicht gemist worden of niet gedetermineerd kunnen worden, dan moet netvangst in het jachtgebied worden uitgevoerd (globaal 2 nachten per landschapstype en twee nachten per 100 ha).

Methode 5: Controle (kerk)zolders

Deze methode is relevant voor het vaststellen van het soortenspectrum en de beoordeling van de impact op het object zelf. Wanneer op grond van het landschap en bekende gegevens uit omgeving (data base) bepaalde zolderbewonende soorten verwacht kunnen worden, dan moeten controles van de zolders worden uitgevoerd wanneer:

- de soorten met andere methoden wellicht gemist worden, of niet gedetermineerd kunnen worden;
- of de zolders zelf direct getroffen worden;
- of deze soorten in hun verbinding met andere verblijfplaatsen of jachtgebieden getroffen worden (beoordelen effect op netwerk).

Bij een groot aantal potentiële zolders, eventueel voorbereidingsronde in de winter en controle van positief verdachte zolders in zomer.

Methode 6: Controle boomholten met boomcamera of endoscoop

Boomholten kunnen gecontroleerd worden op bewoning door vleermuizen of andere holtebewoners met behulp van een speciaal daarvoor ontwikkelde camera op een telescopische paal of de holte kan onderzocht worden met behulp van een endoscoop (mits er in de boom wordt geklommen). De inzet van beide methoden vereist dat de boomholten gekend zijn. De holten moeten ook bereikbaar zijn (takvrije stam) en een regelmatige vorm hebben (bijvoorbeeld spechtenholte) om de inzet van de boomcamera mogelijk te maken. Beide methoden vullen elkaar

dan ook aan, waarbij meestal pas wordt geklommen en geïnspecteerd met de endoscoop wanneer de holte niet bereikbaar is voor de boomcamera. Meestal wordt deze combinatie van methoden ingezet wanneer er een aanwijzing bestaat dat bepaalde holten door vleermuizen worden gebruikt of ter controle van bomen die dienen geveld te worden (bijvoorbeeld drevén met talrijke holle bomen). Een andere benadering bestaat erin met behulp van een verrekijker alle boomholten in een bestand te inventariseren, en vervolgens alle holten te controleren met de boomcamera of te beklimmen en te inspecteren met de endoscoop. Deze methode is bijzonder arbeidsintensief en wordt bijna uitsluitend gebruikt in het kader van wetenschappelijk onderzoek op boombewonende vleermuizen.

Methode 7: Controle nestkasten en/of vleermuiskasten

Deze methode is relevant voor het vaststellen van het soortenspectrum. Wanneer op grond van het landschap, en bekende gegevens uit omgeving (data base) bepaalde kastenbewonende soorten verwacht kunnen worden, dan moeten controles van de kasten worden uitgevoerd wanneer:

- de soorten met andere methoden wellicht gemist worden of niet gedetermineerd kunnen worden;
- de gebieden met kasten zelf direct getroffen worden;
- de kastbewonende soorten in hun verbinding met andere verblijfplaatsen of jachtgebieden getroffen worden (beoordelen effect op netwerk).

Controle van kasten kan natuurlijk alleen waar er kasten hangen. Nieuw ophangen van nestkasten of vleermuiskasten is in het kader van onderzoek voor het beoordelen van een ingreep (meestal binnen een seizoen) niet zinvol, omdat acceptatie van en bewoning van zulke kasten een proces van jaren is.

Methode 8: Controle winterverblijven

Deze methode is relevant voor het vaststellen van het soortenspectrum en de beoordeling van de impact op het object zelf. Wanneer op grond van het landschap, en bekende gegevens uit omgeving (data base) overwinterende vleermuizen verwacht kunnen worden, dan moeten controles van de winterverblijven worden uitgevoerd wanneer:

- de winterverblijven mogelijk zelf direct getroffen worden;
- te verwachten soorten met andere methoden wellicht gemist worden, of niet gedetermineerd kunnen worden;
- de in het winterverblijf overwinterende soorten in hun verbinding met andere verblijfplaatsen of jachtgebieden getroffen worden (beoordelen effect op netwerk).

Het aantal benodigde dagen is afhankelijk van de grootte van het gebied en de grootte en de aantallen aanwezige winterverblijven. Rondes in het zomerseizoen kunnen worden benut om te verkennen of er potentiële winterverblijven in het landschap (plangebied) aanwezig zijn.

Methode 9: Netvangst voor winterverblijven

Vangen van zwermende vleermuizen voor 'winterverblijven' is relevant voor het vaststellen van het soortenspectrum. Uiteraard kan dit alleen mits het bezit van een ontheffing voor het vangen van vleermuizen. Wanneer bepaalde vleermuissoorten (o.a. Bechsteins vleermuis, Ingekorven vleermuis, Mopsvleermuis) op grond van het landschap en bekende gegevens uit omgeving (data base) zwermend verwacht kunnen worden, dan moeten netvangsten voor de 'winterverblijven' worden uitgevoerd wanneer:

- de winterverblijven mogelijk zelf direct getroffen worden;
- te verwachten soorten met andere methoden wellicht gemist worden of niet gedetermineerd kunnen worden;

- deze soorten in hun verbinding met andere verblijfplaatsen of jachtgebieden getroffen worden (beoordelen effect op netwerk).

Methode 10: Telemetrie

Deze methode bestaat erin een vleermuis te vangen, uit te rusten met een miniatuurzendertje en vervolgens te volgen met een ontvanger voorzien van een aangepaste antenne. Uiteraard is dit slechts mogelijk mits een ontheffing voor het vangen van vleermuizen. Deze benadering is relevant om het landschapsgebruik en relaties tussen de verschillende deelleefgebieden (verblijfplaatsen, routes en jachtgebieden) vast te stellen. Telemetrie werkt in tegenstelling tot andere methoden vanuit de invalshoek van het individu. Bij soorten die met de batdetector in het algemeen of in sommige delen van hun jachtgebied, moeilijk te herkennen en te detecteren zijn (o.a. Bechsteins vleermuis, Ingekorven vleermuis, Vale vleermuis, en in mindere mate Franjestaart), wordt er best (aanvullend) met telemetrie gewerkt.

Methode 11: Publiciteit

Publiciteit bestaat erin via pamfletten, advertenties of radiospots de bevolking te vragen waarnemingen van vleermuizen (in het bijzonder kolonies) door te geven. De benadering is relevant voor het verzamelen van informatie over verblijfplaatsen in gebouwen.

Vleermuisvriendelijke exclusie door enclosure sockets

De enclosure sockets zijn een afgeleide van hetgeen staat vermeld in de batworkers manual op pagina 89⁴.

Werking

De vleermuis kruipt vanuit de boomholte door de pvcbuis en de sok naar buiten. Doordat de sok terugvalt is de toegang tot de holte afgesloten. De vleermuis kan niet meer terug.

Maken

Zoals vermeld zijn de enclosure sockets een afgeleide van hetgeen staat vermeld in de batworkers manual. Ipv een plastic tube werden sokken gebruikt waarvan de teen werd afgeknipt. Deze sok werd om een stukje pvcbuis (met een diameter van 10 cm) getrokken en vastgezet met ducttape. Het stuk pvcbuis was een ring van 7 cm breed.

Wat betreft de PVC buis is het even bekijken hoe groot de boomholten (de openingen) zijn en de diameter van de buis daarop afstemmen. De buis moet over de opening heen vallen.

Voorafgaand aan het plaatsen van de enclosure sockets dient een vleermuis onderzoek te worden uitgevoerd en dienen de betreffende boomholten na plaatsing best gemonitord te worden met een endoscoop. Dit alles om zeker te zijn dat de vleermuizen er nog wel uit kunnen. Het moment van plaatsing is van groot belang. Zo is het niet de bedoeling om de sockets te plaatsen in perioden waarin de vleermuizen jongen hebben!

Alvorens de gaten te mogen afsluiten dient er een afwijking van het soortenbesluit aangevraagd te worden. Na exclusie kan kappen van 31 juli tot 30 maart.

⁴

http://www.google.be/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwju8JHkidrYAhVICSwKHSgHB5wQFggoMAA&url=http%3A%2F%2Fjncc.defra.gov.uk%2Fpdf%2Fbatwork_manualpt3.pdf&usg=AOvVaw1KEkoYY2KspyY96ryxjEbn